

به نام خدا

شناخت زمینه های اصلی فساد اقتصادی در مناقصات و ریشه یابی منابع رانت

مؤلف:

مهدی کاظمی منیر

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : کاظمی منیر ، مهدی ، ۱۳۶۱
عنوان و نام پدیدآور : شناخت زمینه های اصلی فساد اقتصادی در مناقصات و ریشه یابی منابع رانت /
مؤلف مهدی کاظمی منیر
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران) ، ۱۴۰۴ .
مشخصات ظاهری : ۱۰۳ ص .
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۳۸-۴
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه .
موضوع : زمینه های اصلی فساد اقتصادی - مناقصات و ریشه یابی - منابع رانت
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۵۵/۶۶۸
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : شناخت زمینه های اصلی فساد اقتصادی در مناقصات و ریشه یابی منابع رانت

مؤلف : مهدی کاظمی منیر

ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : پروانه مهاجر

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۴

چاپ : زیر جلد

قیمت : ۱۳۵۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :

<https://:chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۳۸-۴

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران
Chaponashr.ir

موسسه زند

فهرست

۷	فصل اول: مقدمه
۷	مقدمه
۱۱	فصل دوم: فساد اقتصادی
۱۱	تعریف فساد و فساد اقتصادی
۱۲	مفهوم فساد از دیدگاه فلاسفه
۱۳	فساد از دیدگاه اداری و مالی
۱۶	طبقه‌بندی انواع فساد
۱۸	انواع فساد اقتصادی
۲۱	گونه‌های فساد اقتصادی
۲۷	فساد اقتصادی در برابر رانت‌جویی
۲۸	شاخص‌های اندازه‌گیری فساد اقتصادی
۳۰	شاخص‌های مبتنی بر افکار سنجی
۳۰	شاخص ادراکی فساد
۳۳	شاخص نسبت رشوه
۳۳	شاخص کسب و کار بین الملل
۳۴	شاخص راهنمای بین المللی ریسک کشوری
۳۴	شاخص گزارش رقابت پذیری جهانی
۳۴	عوامل موثر در ایجاد فساد اقتصادی
۳۵	ترتیب‌ات اداری ناقص و کنترل های ناکافی

عوامل مستقیم موثر بر فساد اقتصادی	۳۵
عوامل غیرمستقیم موثر بر فساد اقتصادی	۳۸
فصل سوم: ابزار و آثار فساد اقتصادی	۴۱
ابزار فساد مالی	۴۱
آثار فساد اقتصادی	۴۴
پیامدهای فساد اقتصادی	۴۶
تضعیف امنیت اقتصادی	۴۷
بی‌ثباتی در کشور	۴۷
افزایش فعالیت‌های زیر زمینی	۴۸
اختلال در سرمایه‌گذاری درازمدت داخلی و خارجی	۴۸
انحراف اولویت‌ها	۴۹
تضعیف یا انحراف استعدادهای	۵۰
افزایش هزینه معاملات تجاری	۵۰
تأثیر بر فقرا	۵۰
دیدگاه‌های مختلف پیامدهای فساد اداری-مالی	۵۱
دیدگاه فردی	۵۲
دیدگاه اجتماعی	۵۲
دیدگاه اقتصادی	۵۲
دیدگاه فرهنگی	۵۳
دیدگاه فرهنگی-اجتماعی:	۵۳
دیدگاه سیاسی	۵۳
دیدگاه اداری:	۵۳

فصل چهارم: مناقصه ۵۵

مناقصه ۵۵

تعاریف و ادبیات مناقصه ۵۸

طبقه‌بندی انواع مناقصات ۶۰

روشهای انجام مناقصه ۶۲

اصول حاکم بر مناقصه دولتی مطلوب ۶۳

فصل پنجم: فساد اقتصادی در مناقصات ۶۷

فساد در مناقصات ۶۷

میزان فساد در مناقصات ۶۸

اشکال مختلف فساد اقتصادی در مناقصات دولتی ۷۰

دلایل بروز فساد در مناقصات ۷۲

وجود منابع رانت اطلاعاتی ۷۴

شفافیت پایین ۷۶

حضور پر رنگ دولت در اقتصاد و تنظیم دولتی مناقصات ۷۷

نامناسب بودن ساختارها و چارچوب نهادی هدایت کننده مناقصات دولتی ۷۹

تعدد و تناقضات قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با مناقصات دولتی ۸۰

نظام قیمت‌گذاری نامناسب مناقصات ۸۱

نفع‌جویی شخصی افراد متولی ۸۲

آشنا نبودن مدیران و برگزار کنندگان مناقصه با قانون ۸۲

برگزاری مناقصات دولتی در چارچوب روابط حامی - پیروی ۸۳

بی‌ثباتی مدیریتی در سازمان‌های مناقصه‌گزار ۸۴

دخالت و ایجاد انحراف توسط سیاستمداران در روند اجرای مناقصات ۸۴

- ۸۵ دخالت دستگاهها و سازمان های غیرمسئول در فرآیند مناقصه
- ۸۶ حضور شرکت های دولتی و شبه دولتی در مناقصات
- ۸۷ عدم رعایت اصول رقابت کامل
- ۸۸ نارسایی، پیچیدگی و تفسیر بردار بودن قانون مناقصات
- ۸۹ کامل و به موقع انجام نشدن ارزیابی کیفی
- ۹۰ کامل و به موقع انجام نشدن ارزیابی فنی-بازرگانی
- ۹۰ کامل و به موقع انجام نشدن ارزیابی مالی
- ۹۰ عدم رعایت اخلاق حرفه ای
- ۹۱ عدم برخورد قاطع با مدیران و مسئولین متخلف
- ۹۱ آشنا نبودن مناقصه گران نسبت به حقوق خود
- ۹۲ عدم رعایت و پای بندی به قوانین مرتبط با مناقصات دولتی
- ۹۳ افزایش حجم و مبلغ قرارداد حین انجام کار
- ۹۳ عدم نظارت بر شرکت های دولتی
- ۹۴ ضعف و نقصان ساز و کارهای نظارت بر فرآیند برگزاری مناقصات
- ۹۴ ضعف یا کمبود جریان اطلاع رسانی مستقل
- Error! Bookmark not defined.** نتیجه گیری
- ۹۹ منابع

فصل اول:

مقدمه

مقدمه

فساد از پدیده های جهانی است که از دیرباز با پیدایش شکل های اولیه حکومت وجود داشته است. در زیر مجموعه فساد، فساد اداری مالی نیز گریبان گیر همه کشورها بوده و اقدامات بسیاری در پیشگیری یا مقابله با آن به انجام رسیده است. فساد مالی بر اساس تعریف سازمان شفافیت بین المللی^۱، آن دسته از فعالیت های کارکنان و مسئولان دولت را شامل می شود که اولاً به منافع عمومی لطمه بزند و ثانياً هدف از آن، رساندن فایده به عامل یا به شخص دیگر باشد و باعث آسیب رساندن به اقتصاد کشور می گردد (قناعت-پیشه، ۱۴۰۰).

منظور از فساد و اختلاس، هرگونه برداشتن و تبدیل پول، اموال و کالاهای گرانبها در جهت منافع شخصی و نیز برداشت از دارایی هایی است که به صورت امانت به فردی سپرده شده است. خویشاوندسالاری یا پارتی بازی، دربرگیرنده سوءاستفاده از حق قانونی است که فرد در سازمان دارد و از آن به صورت خاصی استفاده می کند. اینکه کارگزار و دستگاه های عمومی بنا بر سلیقه های شخصی از حق خود استفاده می کنند، جنبه تبعیض آمیز پیدا می کند (بهشتی و خان محمدی، ۱۳۹۹).

براساس بند الف ماده ۲ قانون برگزاری مناقصه، مناقصه فرایندی است رقابتی برای تأمین کیفیت موردنظر (طبق اسناد مناقصه) که در آن تعهدات موضوع معامله به مناقصه گری که کمترین قیمت متناسب را پیشنهاد کرده باشد واگذار می شود. همچنین مستند به ماده ۹ قانون برگزاری مناقصه، فرایند برگزاری مناقصات به ترتیب شامل مراحل ذیل است:

^۱Transparency International Organization

- ۱) تأمین منابع مالی.
- ۲) تعیین نوع مناقصه در معاملات بزرگ (یک مرحله ای یا دومرحله ای، عمومی یا محدود).
- ۳) تهیه اسناد مناقصه.
- ۴) ارزیابی کیفی مناقصهگران در صورت لزوم.
- ۵) فراخوان مناقصه.
- ۶) ارزیابی پیشنهادها.
- ۷) تعیین برنده مناقصه و انعقاد قرارداد.

در پیگیری و عملیاتی نمودن موارد مذکور، اختیارات شناور متولیان امر در دستگاه های دولتی، به اعتبار اینکه منافع بخش عمومی نیز در مناقصه وجود دارد و فرد اموال خود را معامله نمی کند، امکان وسوسه برای برداشت قسمتی از منافع برای فرد و در نتیجه امکان سوءاستفاده بیشتر برای تصمیم سازان و تصمیم گیران در حوزه معاملات دولتی می شود.

آسیب های مرتبط با فرایند مناقصه و مزایده، در مراحل مختلف شامل، اعلام نیاز از سوی واحد مربوطه، برآورد اولیه قیمت در مناقصه و ارجاع به کارشناسی برای تعیین قیمت در مزایده، تهیه اسناد، انتشار آگهی، بازگشایی پاکت ها، انعقاد قرارداد و در نهایت انجام کار که باعث فساد می شود، عموماً سوءاستفاده مسئولین متولیان امر، بالأخص اعضای کمیسیون معاملات از اختیارات قانونی و اداری با استفاده از ترفند و شیوه های مختلف، تفسیرهای سلیقه ای از قوانین و مقررات مورد عمل و استفاده از ابهامات موجود در قوانین، به ویژه جاهایی که قانونگذار برای مشخص نمودن روش انجام کارسکوت نموده است، با هدف انتفاع اقتصادی از سطوح پایین در سیستم های اداری، همچنین اغماض واحدهای ناظر درون سازمانی و بعضاً برون سازمانی در مراحل مختلف معامله دولتی و اعلام نمودن نارسایی و تخلفات و متعاقب آن تخلفات پیمانکار در اجرای پروژه، محقق می شود.

بدون شک بالا بودن حجم معاملات دولتی در قیاس با معاملات بخش غیردولتی، دارای گستردگی و پیچیدگی خاصی بوده و همین عامل از یک طرف و میل و رغبت دستگاه‌های دولتی برای انجام معامله به صورت ترک تشریفات از سوی دیگر، زمینه تبانی در معاملات دولتی را افزایش می‌دهد. گرچه قانونگذار در صدر ماده ۷۹ قانون محاسبات عمومی مصوب سال ۱۳۶۶ به اصل لزوم انجام کلیه معاملات دولتی براساس تشریفات مناقصه و مزایده تصریح داشته است. لیکن در عمل، با ارائه توجیهاتی، اجرای دقیق اصل فوق تا حدودی مغفول مانده است، بنابراین، در انجام معاملات دولتی، اصل بر انجام آنها از رهگذر برگزاری تشریفات مناقصه و مزایده است مگر در موارد خاص، با عنایت به مراتب فوق، رقابتی بودن یکی از ارکان مناقصه بوده و به تعبیر دیگر، ماهیت خاص مناقصه، انتخاب طرف قرارداد و معامله از طریق ایجاد فرصت برای اشخاص حقیقی و حقوقی واجد صلاحیت با استفاده از ظرفیت‌های پیشینی شده در قوانین و مقررات متناظر با رعایت مدیریت رقابت سالم در کلیه فرایندها می‌باشد. از سوی دیگر طبق ماده ۹ قانون برگزاری مناقصه، فرایند برگزاری مناقصه، شامل تأمین منابع مالی، تعیین نوع مناقصه، تهیه اسناد مناقصه، ارزیابی کیفی مناقصه و در صورت لزوم فراخوان مناقصه، ارزیابی پیشنهادها و انعقاد قرارداد می‌باشد.

شیوه‌های انجام یک معامله دولتی، که دولت برای رفع حوائج ضروری خود مبادرت به انجام تشریفات آن می‌نماید، اعم از اینکه طرف معامله دولت باشد یا طرفین آن از ادارات دولتی و اعم از اینکه طرف شخص حقیقی باشد یا اینکه شخص حقوقی، خصوصی یا عمومی باشد در اجرای ماده ۱۱ قانون برگزاری مناقصه، با توجه به نوع آن (کوچک یا جزئی، متوسط و بزرگ یا عمده) تعیین گردیده است. البته در برخی موارد به لحاظ انحصاری بودن و ماهیت طرف قرارداد که دولتی یا مؤسسه عمومی غیردولتی باشد، استثنائاتی در قوانین و مقررات مربوط پیش‌بینی شده است.

درباره مزایده طبق ماده ۸۲ قانون محاسبات عمومی، درمورد معاملات جزئی به بیشترین بهای ممکن به تشخیص و مسئولیت مأمور فروش، درمورد معاملات متوسط با حراج و درمورد معاملات عمده با انتشار آگهی مزایده عمومی صورت می‌گیرد.

فساد زمانی رخ می دهد که تصمیم گیرندگان در انجام وظیفه خود که عمل به شیوه بی-طرفانه و منصفانه برای فراهم کردن رفاه اجتماعی است، تخطی کرده و در عوض، منافع ناروا برای خود و یا نزدیکان شان فراهم کنند. فساد مالی می تواند فعالیت های سرمایه-گذاری و اقتصادی را از شکل مولد آن به سوی رانت ها و فعالیت های زیرزمینی سوق دهد و موجب پرورش و تقویت سازمان های غیرقانونی و مافیایی شود. فساد گسترده و فراگیر یکی از نشانه های ضعف حاکمیت است و عملکرد ضعیف حاکمیت می تواند روند رشد و توسعه اقتصادی را رو به تحلیل برد. فساد، همچنین، هزینه های غیر پولی به صورت تأخیر ناشی از بوروکراسی، مشکل پردازش اطلاعات و افزایش نااطمینانی را به جامعه تحمیل می کند (مهدوی، ۱۳۹۶).

با توجه به مطالب فوق الذکر، کتاب حاضر به شناخت و بررسی زمینه های اصلی فساد اقتصادی در مناقصات و ریشه یابی منابع رانت می پردازد.

فصل دوم: فساد اقتصادی

تعریف فساد و فساد اقتصادی

- بر اساس فرهنگ واژگان معین (۱۳۷۹) فساد در لغت به معانی تباه شدن، نابود شدن، فتنه، آشوب، از بین رفتن، زیان، کینه، دشمنی، ظلم و ستم، شرارت و بدکاری، تباهی، فسق و فجور، بیماری، پوسیدگی و به ستم گرفتن مال کسی به کار رفته است. فساد کردن نیز به معنی فتنه بر پا کردن، یاغی شدن، لواط کردن، نافرمانی و گناه کردن به کار می‌رود (معین، ۱۳۷۹: ۲۵۴۵).

- در لغت عرب، فساد از ریشه « فَسَدَ » به معنی تباهی، اخلال و منع از رسیدن به یک هدف مطرح و جلوگیری از انجام اعمال درست و سالم است؛ بطوریکه نقیض صلاح بوده و به معنای بطلان، اضمحلال و تغییر نیز استعمال شده است (دادگر و معصومی نیا، ۱۳۸۶: ۱۵).

- فساد در زبان انگلیسی با عنوان « Corruption » و ریشه‌ی لاتینی « rumpere » مطرح می‌شود که به معنای شکستن و نقض کردن است، و به عبارت دیگر منظور این است که چیزی شکسته یا نقض شود که این چیز می‌تواند یک هنجار اخلاقی، قانونی (قوانین و مقررات) و یا حتی قواعد و مقررات اداری باشد. بدین معنا، فساد یعنی هر پدیده‌ای که مجموعه‌ای را از اهداف و کارکردهای خود باز دارد (تانزی، ۱۳۷۸: ۱۸۲).

- در فرهنگ وبستر نیز، فساد بصورت پاداش نامشروع برای وارد کردن فرد به تخلف از وظیفه، تعریف شده است. در نتیجه فساد عبارت است از خروج هر چیز از اعتدال، چه این خارج شدن اندک باشد و چه زیاد.

- در تعریف کلاسیک، دبل افساد را «فقدان ظرفیت وفاداری» می داند. کولین نای آئیز معتقد است، فساد عبارتست از تخطی یک مقام دولتی از وظایف رسمی برای رسیدن به منافع و رفاه خود یا اقوام نزدیک یا ارتقای موقعیت (ادویک و همکاران، ۲۰۰۱: ۶).

مفهوم فساد از دیدگاه فلاسفه

برای مشخص شدن مفهوم فساد و در نتیجه فساد مالی، ابتدا به بیان اظهار نظر فلاسفه و دانشمندان در این رابطه می پردازیم.

افرادی مثل افلاطون، ارسطو، توسیدید و ماکیاولی، مفهوم فساد را بیشتر به سلامت اخلاقی کل جامعه اطلاق می کردند تا اقدامات و فعالیت های اشخاص.

- به نظر ماکیاولی^۴، فساد جریانی است که طی آن موازین اخلاقی افراد ضعیف و فضیلت و تقوای آنان از بین می رود. از آنجا که بیشتر افراد ضعیف هستند و عاری از تقوی و پرهیزکاری، زمینه ی فساد در آنها همواره موجود است مگر زمانی که تحت هدایت یک رهبر بزرگ قرار گیرند (رهبر، ۱۳۸۸: ۹).

- منتسکیو^۵ معتقد است فساد یک سامانه ی سیاسی خوب و صحیح را به یک سامانه ی زشت و ناپسند تبدیل می کند. وی بیان می کند در حکومت مشروطه نیازی به روی آوردن به فساد نیست؛ اما در حکومت استبدادی که شرافت و تقوی وجود ندارد، نمی توان به انجام هیچ کاری بدون استفاده ی مفسدانه امید داشت (زاهدی، ۱۳۷۵).

^۱ Dobel

^۲ Colin Nye

^۳ Advig

^۴ Machiavelli

^۵ Montesquieu

- میردال^۱، حالت گسترده‌تری از فساد را در نظر می‌گیرد. وی معتقد است تمام شکل‌های گوناگون انحراف یا اعمال قدرت شخصی و استفاده‌ی نامشروع از مقام و موقعیت شغلی، فساد محسوب می‌شود (تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۲: ۱۲).

فساد از دیدگاه اداری و مالی

دانشمندان دیگری فساد را از دیدگاه‌های اداری و مالی به شرح زیر تعریف کرده‌اند.

- ساموئل هانتینگتون^۲ اینگونه بیان می‌دارد که فساد اداری زمانی اتفاق می‌افتد که کارکنان دولتی برای منافع شخصی خود، ضوابط پذیرفته شده را زیر پا بگذارند. به نظر وی هرگاه فرصت‌های سیاسی نایاب شوند، فساد رخ می‌دهد؛ چون مردم از ثروت برای خریداری قدرت استفاده می‌کنند و همچنین هرگاه فرصت‌های اقتصادی کم باشند، باز هم فساد رخ می‌دهد؛ چرا که مردم از قدرت سیاسی برای رسیدن به ثروت استفاده می‌کنند (ادویک و همکاران، ۲۰۰۱: ۶).

- همچنین ویتو تانزی، فساد را تمرد عمدی از روابط رسمی و تعریف شده با هدف کسب مزایا از این رفتار برای خود یا افراد مرتبط می‌داند. وی فساد اداری را اتخاذ تصمیمات اداری تحت تأثیر منافع شخصی و یا روابط و علایق خانوادگی می‌داند (تانزی و داوودی^۳، ۱۹۹۷).

- هایدن‌هامر نیز فساد مالی را معامله‌ای بین بازیگران بخش خصوصی و دولتی می‌داند که از طریق آن کالاهای عمومی به طور نامشروع به سودها و منافع خصوصی تبدیل می‌شود (رهبر و دیگران، ۱۳۸۱: ۸).

^۱ Myrdal

^۲ Samuel Hantington

^۳ Tanzi & Davoodi

- مشتاق خان انیز ضمن بیان فساد اقتصادی^۲ به عنوان تخطی مقامات دولتی از قواعد رسمی ناظر بر تخصیص منابع عمومی در واکنش به پیشنهادهایی چون منفعت مالی یا حمایت سیاسی؛ در یک تعریف جدیدتر بیان می دارد که فساد عبارتست از: «رفتاری که از اصول رسمی حکومتی حاکم بر عملکردهای یک فرد در جایگاهی دولتی به دلیل انگیزه های شخصی نظیر رفاه، قدرت یا مقام، انحراف پیدا کرده است» (آندویگ، ۱۳۸۸: ۱۳).

- با توجه به تعریف بانک جهانی^۳، فساد مالی عبارتست از سوء استفاده از اختیارات محول شده به نیت حصول نتایج تعریف نشده در مسئولیت های محوله. بنا به تعریف انجمن حسابداران خبره نیز، فساد، سوء استفاده از قدرت دولتی برای تأمین منافع شخصی است (شلالوند، ۱۳۷۷: ۱۳۳).

- سازمان شفافیت بین المللی^۴، فساد را به عنوان سوء استفاده از قدرت تفویض شده در جهت منافع شخصی، اعم از اینکه در بخش خصوصی باشد یا دولتی، تعریف می کند (همدمی، ۱۳۸۷: ۳۵).

- رهبر (۱۳۸۸) معتقد است در بیان عمومی مردم در حال حاضر، فساد عبارتست از دغل کاری، حقه بازی، پشت هم اندازی، ارتکاب کارهای مخالف قانون و مقررات. یعنی اینکه چیزی را برداریم و به جایش یک چیز کاذب یا شبیه به آن را بگذاریم. به نظر وی فساد را می توان به سوء استفاده از مقام، منصب، موقعیت و اختیارات و قوانین و مقررات در جهت منافع شخصی تعریف کرد (رهبر، ۱۳۸۸: ۹).

^۱ Mushtaq Khan

^۲ Economic Corruption

^۳ World Bank

^۴ Transparency International (TI)

- خضری (۱۳۸۴) نیز فساد را نوعی رفتار کج‌منشانه (مخاطره آمیز اخلاقی) ۱ و نیز بهره‌برداری انفرادی از اختیار عمومی - یعنی سواری مجانی گرفتن ۲ - می‌داند (خضری، ۱۳۸۴، b: ۸۱۵).

- تعریف دیگر مربوط به مرکز پژوهش‌های مجلس است، که به نظر کارشناسان این مرکز، فساد مالی و اقتصادی عبارتست از: «کلیه‌ی رفتارها و سوء رفتارهایی که موجب اخلال در نظام اقتصادی یا عملکرد بهینه مراکز اقتصادی در مقیاس‌های مختلف، از واحدهای کوچک گرفته تا اخلال در اقتصاد کشور می‌شود.» (مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۷۴).

حسن دادگر نیز فساد اقتصادی را اینگونه تعریف می‌کند: «هر نوع تصرف غیر قانونی در اموال دولتی و سوء استفاده از موقعیت و استفاده‌ی غیر قانونی از اختیارات و قدرت برای استفاده از امکانات مالی» (دادگر و معصومی نیا، ۱۳۸۶: ۱۵).

به طور کلی، از تعاریف فوق می‌توان دریافت که فساد پدیده‌ی جدیدی نبوده و در هر جامعه نسبی است و مختص منطقه‌ی خاصی از جهان هم نیست بطوریکه با نظام ارزشی هر جامعه قابل ارزیابی است. در حالی که فردی با عملکرد خاص، ممکن است در یک جامعه فاسد تلقی شود، در جامعه‌ی دیگر چنین تلقی وجود ندارد. باید به این نکته اذعان نمود که فساد یک پدیده‌ی چند وجهی است و در بسترهای مختلف، به صورت عملکردهای مختلف ظاهر می‌شود. فساد می‌تواند از یک پرداخت مغایر با قانون شروع شود و تا عملکرد نادرست نظام اقتصادی و سیاسی پیشروی کند (تدبیر اقتصاد a، ۱۳۸۲: ۱۴ و ۱۵).

در حالت کلی فساد به عنوان رابطه‌ی خاص جامعه و دولت تعریف می‌شود و معمولاً طی تعامل بین دولت و اقتصاد بازار و بیشتر در بخش دولتی نمود پیدا می‌کند. همچنین نباید این نکته را فراموش کرد که فساد فقط مربوط به بخش دولتی نیست و می‌تواند در بخش خصوصی نیز اتفاق بیافتد ولی از آنجا که فساد در بخش عمومی مشکلی اساسی‌تر از فساد

۱ Moral Hazards

۲ Free Riding